

УДК 336.71:336.77

Фітель О.І., аспірант Інституту регіональних досліджень НАН України

**викладач кафедри економіки та управління персоналу ЛІБС
УБС НБУ**

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ ЗА УЧАСТЮ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

У статті здійснено огляд передумов інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств, проаналізовано причини неефективної участі банківських установ у ній та запропоновано шляхи оптимізації використання інвестиційних ресурсів на інноваційних засадах.

Ключові слова: інвестиційно-інноваційна діяльність, інвестиційне кредитування, банківські установи, модернізація основного капіталу.

Fitel O.

INNOVATION AND INVESTMENT PROVIDING COMPANIES WITH BANKING INSTITUTIONS

The proposed article provides an overview of the prerequisites investment process in Ukraine. The reasons of inefficiency of government programs to modernize production facilities. Studied the participation of banks in investment projects, which carry relatively balanced and conservative credit policies. This situation does not meet the needs of the market, however, satisfied shareholders in terms of insurance risks, including currency. Due to market challenges and the need to improve the competitiveness of domestic industrial products, the author proposed the basic principles of investment in innovative principles. Such investments are based on innovative approaches in production, management and marketing. As a result, innovation and investment, new areas of the economy and modernizing existing ones.

The main problem of innovation and investment is to find sources of funding, which hampered the economic crisis of 2008 and the current lack of large-scale public programs to support innovation. The article suggests directions optimize the use of internal and external sources of financing investment by expanding the sources and facilitating access to capital investment, efficient use of own funds, attraction of investments in the stock market through the issue of shares, bonds, introduction of venture capital funds and project loans, the effective use of savings and equity.

The combination of innovation activity causing the appearance of the multiplier effect. The use of financial resources on the basis of optimization, self-orientation intense play on the use of modern technology and knowledge-intensive processes, receives projection in the social sphere: rising wages, rising social standards, qualification of employees. Changes affecting the industry and related industries, as to maintain market

entities react to new circumstances. That is why the issue of innovative approaches in providing expanded reproduction are extremely important for the economy of Ukraine and need further research.

Key words: investment and innovation, investment lending, banking institutions, modernization of fixed assets.

Фитель О.И.

ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ С УЧАСТИЕМ БАНКОВСКОЙ УЧРЕЖДЕНИЙ

В статье сделан обзор предпосылок инновационно-инвестиционной деятельности предприятий, проанализированы причины неэффективного участия банковских учреждений в ней и предложены пути оптимизации использования инвестиционных ресурсов на инновационных принципах.

Ключевые слова: инвестиционно-инновационная деятельность, инвестиционное кредитование, банковские учреждения, модернизация основного капитала.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На сучасному етапі економічного розвитку для України гостро стоїть питання модернізації виробничої сфери, зокрема основного капіталу як її відтворювальної основи. Найважливішим фактором розширеного відтворення, стимулом структурних змін та запорукою довгострокового розвитку економіки є інвестиції. Аби відбувся перехід від екстенсивних методів господарювання, за яких домінує використання низькотехнологічних засобів виробництва, до інтенсивних, з пріоритетом технічного та технологічного оновлення, інвестиції мають з меншими питомими капіталовкладеннями демонструвати значні обсяги відтворення. Такі інвестиції ґрунтуються на інноваційних підходах у виробництві, управлінні та маркетингу. Внаслідок інноваційно-інвестиційної діяльності виникають нові сфери економіки та модернізуються існуючі. Проте українська дійсність є такою, що ефективні для розвинених країн принципи забезпечення конкурентоспроможності продукції та рентабельності довгострокових інвестиційних проєктів, що здійснюється шляхом реалізації інноваційної складової, не працюють в наших умовах або реалізуються не в повному обсязі.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблематика інноваційно-інвестиційних підходів у забезпеченні конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств широко досліджується українськими вченими. Зокрема, Корнух О.В. запропоновано здійснити розмежування між термінами «інновація» та «інновація підприємства» з метою подальшого виокремлення процесів, які мають місце на макро- та макрорівнях. Здійснено систематизацію основних науко-методичних підходів до визначення категорії «інновації» на кожному з рівнів. Одним з актуальних напрямів досліджень залишається пошук нових джерел фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання та здійснення аналізу причин неефективності української фінансово-кредитної системи. Журавель Ю.Г., Золковер А.О., Дякова Т.М. значну увагу приділяють питанням оптимізації власних джерел фінансування, недолікам кредитно-інвестиційної діяльності банків та участі держави у формуванні сприятливого інноваційно-інвестиційного середовища. Основні принципи участі держави та підприємств у забезпеченні інвестицій на засадах інноваційного підходу розглянули у своїх працях російські вчені Джумов А.М. та Сайфієва С.Н.

Цілі статті. Розглянемо передумови здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств в Україні та виокремимо фактори, які визначають її результативність. На підставі проведеного аналізу причин неефективності кредитно-інвестиційної політики фінансових установ та державних програм, спрямованих на активізацію інноваційно-інвестиційних процесів, систематизуємо напрями їх оптимізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На початку 90-х років ХХ ст. переважна більшість українських підприємств вимагала негайного подолання негативної динаміки фондівіддачі шляхом модернізації основного капіталу, оскільки будь-які подальші вливання коштів в основні фонди лише відтермінували падіння ВВП, але не впливали на підвищення ефективності діяльності фондових об'єктів. Такого масового і раптового

оновлення не відбулося. Частина підприємств припинила своє існування, інша продовжила діяльність у режимі екстенсивного розвитку. Переважно директивний характер державної економічної політики, пострадянська екстенсивна модель відтворення основного капіталу та відсутність достатнього рівня інвестицій стали на заваді інноваційним зрушенням та переходу до ринкової економіки.

Специфіка «капітальної» складової в економічному зростанні полягає в тому, що вона має дві взаємозалежні характеристики – масштабність та інерційність. То ж рішення, пов'язанні з інтенсифікацією основного капіталу, повинні базуватися, зокрема, на особливостях відтворювальної та нагромаджувальної діяльності підприємства [1]. Аналіз напрямів використання амортизаційних відрахувань серед вітчизняних підприємств показує, що це джерело можливої модернізації основного капіталу не є поки що достатньо ефективним. Також зберігається тенденція штучного сповільнення ліквідаційних списань, що, у свою чергу, навіть за нарощування темпів введення в експлуатацію нових об'єктів, залишається фактором гальмування інноваційного розвитку. Кількість устаткування, що списується, скорочується щорічно. У багатьох пріоритетних галузях воно складає менше 1% від загальної вартості машин та устаткування [2].

Інша негативна тенденція, яка набуває масового поширення – придбання за кордоном уже використовуюваного обладнання, що номінально можна вважати модернізацією, проте це є лише спробою уповільнити падіння фондівіддачі, а не фактичне впровадження інноваційних технологій. Найчастіше уживане обладнання використовується у текстильній та металургійній промисловості, в медицині та сільському господарстві. Причина – нижча порівняно з новим обладнанням ціна, проте і конкурентоздатність продукції, виготовленої на застарілому обладнанні, теж нижча. За оцінками експертів обсяг українського ринку вживаного обладнання коливається в межах 40–120 млн. дол. США щорічно [3].

Показник зносу основних засобів в цілому по Україні становить 76,7%, а за окремими галузями перевищує або прямують до 50%, що вказує на тотальне старіння виробничих потужностей та

зростаючу необхідність технічного переозброєння підприємств. Якщо зусиль щодо модернізації промисловості, яка є локомотивом економіки, виявиться недостатньо, Україна може надовго опинитися поза ринковими процесами та перетворитися на сировинний придаток розвинених країн.

За оцінками експертів, враховуючи існуючі темпи інвестицій в основний капітал за рахунок переважаючих власних коштів, банківських кредитів та іноземних інвестицій українські підприємства зможуть провести необхідне технічне переоснащення через 14-17 років, за умови якщо вдасться залучивши впродовж усього періоду близько 300 млрд. доларів США [3]. З урахуванням негативного впливу тривалої політичної кризи та військових дій на Сході країни, скороченням обсягів банківського кредитування, здешевленням національної валюти у 1,5 рази, погіршенням показників України у міжнародних інвестиційних рейтингах цей період може виявитися ще тривалішим, а необхідність у коштах зростатиме.

Світовий досвід показує, що без революційного підходу до проблем модернізації економіки країни, зокрема її відтворювальної складової – основного капіталу, в короткій перспективі відбудеться повна деградація виробничих потужностей. Існуюча державна політика та комплексні програми з розвитку стратегічних секторів економіки, виявилися декларативними та не витримали впливу кризових факторів. І хоч на сьогодні в Україні розроблено і прийнято до реалізації близько двадцяти загальних та спеціалізованих нормативно-правових актів, які регулюють інноваційно-інвестиційну діяльність [2], структурних змін в економіці не відбулося, як і переходу на новий якісний конкурентоспроможний рівень виробництва також. Серед причин неефективності реалізації державних програм, на нашу думку, головною є олігархічна форма державного устрою, коли впливові кола не зацікавленні у модернізації економіки, оскільки це означатиме мільярдні витрати, а завдяки тіншовим схемам експорту, податковим відшкодуванням, державним дотаціям тощо правляча еліта й так має можливість введення бізнесу у власних

інтересах. Усі інші причини є похідними або не мають визначного впливу.

Не використовує сповна свій потенціал як можливої рушійної сили в активізації інноваційно-інвестиційної діяльності і фінансово-кредитна система країни. Банки здійснюють доволі виважену та консервативну кредитну політику, яка не відповідає потребам ринку, проте влаштовує акціонерів з точки зору убезпечення ризиків, зокрема валютних. В сучасній кредитній політиці банків можемо виділити наступні негативні тенденції:

- переважання короткотермінових «заставних» кредитів для здійснення поточної діяльності та поповнення обігових коштів;

- високі відсоткові ставки та інші кабальні вимоги до позичальника (табл. 1).

Таблиця 1

Середньозважена ставка за кредитами, які надані банківськими
установами Львівщини суб'єктам господарювання, % (на 01.01)

	2008	2009	2010	2011	2013	2014
НВ	16,7	21,9	24,2	19,4	20,3	18,9
ВКВ	11,9	14,5	14,1	11,8	10,2	10,4

Джерело: Асоціація банків Львівщини

Дані тенденції зумовлені відсутністю в банків достатньої власної ресурсної бази, що унеможливило участь у довготривалих інвестиційних проєктах. Розглянемо співвідношення власного капіталу та загального обсягу пасивів у групі найбільших банків, діяльність яких є показовою для всієї банківської системи (табл. 2). У даній групі питома вага власного капіталу банків склала 14,57%, а в структурі зобов'язань, які становлять 85,43%, переважають вклади терміном до 2-х років та на вимогу, тобто банки не можуть ці кошти використовувати для інвестиційного кредитування, оскільки такі трансакції вважатимуться такими, що дестабілізують усю фінансову систему через невідповідність термінів.

Таблиця 2

Власний капітал банків України (на 01.01.2013, тис. грн.)

Назва банку	Статутний капітал	Власний капітал	Усього зобов'язань та власного капіталу
ПРИВАТБАНК	14 897 555	18 300 761	172 428 712
УКРЕКСІМБАНК	16 446 818	17 856 194	87 948 878
ОЩАДБАНК	15 537 900	18 118 147	85 995 536
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	3 002 574	6 346 028	47 694 486
ПРОМІНВЕСТБАНК	5 298 715	5 273 397	41 318 058
УКРСОЦБАНК	1 814 515	7 657 085	38 829 858
ВТБ БАНК	5 415 784	4 050 855	34 212 327
ДЕЛЬТА БАНК	2 327 000	3 010 265	29 842 468
ПЕРШИЙ УКР.МІЖНАРОДНИЙ БАНК	3 294 492	4 214 831	28 229 805
«НАДРА»	3 890 363	4 029 926	27 684 454
СБЕРБАНК РОСІЇ	3 392 461	3 100 593	27 025 933
УКРСИББАНК	1 774 333	2 628 830	25 888 436
АЛЬФА-БАНК	4 639 121	4 099 882	25 588 815
БАНК ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	2 100 000	1 883 466	22 548 400
УКРГАЗБАНК	10 000 000	3 814 550	20 997 238

Джерело: Національний банк України

Чинне законодавство та нестабільність зовнішнього середовища регламентують діяльність банківських установ щодо характеру застави. Відповідно, такий напрям як проектне кредитування, у якому джерелом погашення кредитної заборгованості виступає майбутній грошовий потік, що генеруватиметься безпосередньо проектом, не набуває поширення через відсутність «твердої» застави та значні ризики пов'язані з ним. Також через обмежений доступ до кредитів стримується розвиток сегменту малих та середніх підприємств, приватних підприємців, які для багатьох економік світу є рушійною

силою. Масштаби діяльності малого і середнього бізнесу дозволяють бути більш маневреними, реалізовувати інноваційні проекти з меншим обсягами вкладень, проте цього не відбувається.

Важливо розуміти, що інновація має місце тоді, коли наслідком її впровадження є досягнення значних конкурентних переваг та підвищення ефективності діяльності підприємства. Результатом нововведень повинна стати нова або покращена продукція, затребувана на ринку, спосіб її виробництва (технологія) чи застосування, які є менш затратними та новаторськими, порівняно з існуючими, унікальна науково-організаційна комбінація виробничих факторів, яка у довгостроковій перспективі забезпечить високу рентабельність залучених коштів. Спостерігається суттєва відмінність між наслідком інноваційних впроваджень на макро- та мікрорівнях. Дослідники дійшли висновку, що у визначенні сутності «інновації», як загальноекономічної категорії, має місце соціальна та економічна складові, тоді як з позиції мікросередовища (рівня підприємства) пріоритетною характеристикою є економічний результат [4].

Поряд з випуском високотехнологічної продукції, реалізовується політика ресурсозбереження, здійснюється інтелектуалізація всього виробничого процесу та переоцінка значення людського фактору. Для підприємства, яке обрало інноваційний шлях розвитку, ключовим ресурсом стає людський інтелектуальний капітал, який забезпечує подальше ефективне залучення фінансових ресурсів підприємства (інвестицій). Основними ціннісними орієнтирами для такого підприємства мають стати нові підходи до використання природних ресурсів, зокрема оптимізація щодо витратних матеріалів, впровадження енергозберігаючих технологій, «дружність» до навколишнього середовища; нові та удосконалені методи і процеси; нові та удосконалені продукти (товари та послуги); нова маркетингова політика, яка передбачає «ревізію» за напрямками ціноутворення, систем збуту та стимулювання, оновлену комунікаційну стратегію; нові технології та удосконалене чи нове обладнання; реалізація нових ідей, неперервне отримання нових знань та інформації. Необхідною умовою, за якої конкурентний потенціал у знаннях і

технологіях перетворюється на фактичну конкурентоспроможність, вважають поєднання нових ініціатив, стратегій та способів управління [2].

У сучасних умовах ринкових відносин більшість існуючих підприємств стоять перед необхідністю зміни організаційно-виробничого апарату, впровадженню сучасних наукомістких технологій та методів управління, тобто інноваційно-інвестиційна діяльність розглядається як шлях забезпечення конкурентних переваг у довгостроковій перспективі для підприємства та важливою передумовою структурних змін в економіці в цілому. Ефективність інвестицій в інноваційну діяльність підприємства визначається багатьма факторами, проте рівень значущості інновацій, ступінь готовності інновації до реалізації, необхідний розмір інвестицій в інновації, характер ефекту від інноваційної діяльності, рівень ризику інноваційної діяльності та очікуваний масштаб ефекту від інноваційної діяльності мають домінуючий вплив [6].

Інноваційний процес на підприємстві відбувається у два етапи – концептуалізації та власне реалізації [7]. Обидва є надзвичайно важливими, оскільки на першому відбувається теоретична розробка, формується підґрунтя для подальших впроваджень, здійснюється всебічний аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища компанії, тенденцій та кон'юнктури ринку, зважуються можливі ризики та втрати, визначаються «страхові» джерела фінансування, обов'язковою передумовою також є усвідомлення необхідності інновацій з боку персоналу підприємства та принципова готовність і здатність до їх впровадження, можливе здійснення пробного (пілотного) випробовування інновацій, які, за умов успішного результату, будуть втілені у повному обсязі. Власне реалізація означає впровадження нових потужностей, використання нових технологій та методів управління, здійснення ринкової діяльності у нових умовах.

Поєднання інвестиційної та інноваційної діяльності спричиняють появу мультиплікаційного ефекту, наслідки якого не проявляються при розмежуванні цих двох видів діяльності. Ефективне залучення фінансових ресурсів на принципах

оптимізації, самоорганізації, орієнтованості на інтенсивне відтворення з використання наукоємних сучасних технологій та процесів, отримує проєкцію в соціальній сфері: зростає заробітна плата, підвищуються соціальні стандарти, кваліфікаційний рівень працівників, мимоволі зміни торкаються підприємств галузі та суміжних галузей, оскільки задля збереження ринкових позицій суб’єкти господарювання реагують на нові обставини.

Основною проблемою інноваційно-інвестиційної діяльності залишається пошук джерел фінансування, який утруднений наслідками економічної кризи 2008 року та відсутністю масштабної діючої державної програми з підтримки інновацій. Найпоширенішим джерелом інвестицій, зокрема в основний капітал, залишаються власні кошти підприємств, проте ці обсяги не є достатніми і здебільшого задовольняють поточні потреби чи спрямовуються на незначне оновлення основних засобів, яке не впливає на ефективність виробництва, а носить підтримуючий «терапевтичний» характер.

Розглядають два можливі напрями формування джерел фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств: зовнішній та внутрішній. Під зовнішнім розуміють інноваційну фінансово-кредитну діяльність банків, зарубіжних інвесторів, венчурних фондів та держави, спрямовану на реалізацію інноваційно-інвестиційних проєктів, запровадження іпотечного кредитування на оптимальних умовах, фінансування лізингових та факторингових операцій, впровадження практики кредитування інноваційної діяльності та наукомістких програм під заставу майна, ширше застосування принципів проєктного кредитування, надання позик на пільгових умовах та грантів для реалізації інноваційних програм у стратегічних для держави галузях чи регіонах. До шляхів формування внутрішніх джерел відносять накопичувальну та відновлювальну діяльність підприємства, тобто джерелами фінансових ресурсів розглядають прибуток та амортизацію. До речі, саме оптимізацію використання амортизаційних відрахувань розглядають як спосіб підвищення ефективності інвестиційної діяльності підприємства за рахунок власних коштів, адже аналіз напрямів використання показує, що значна частина нарахованих

коштів спрямовується на поповнення оборотних активів або ж на погашення кредитної заборгованості [8].

За характером участі в інноваційно-інвестиційних проектах виділяють пряме фінансування та непряме. До прямого належать кредити, гранти, інвестиції, емісія акцій чи продаж векселів, тобто має місце залучення певного обсягу фінансових ресурсів з метою реалізації конкретного проекту. До непрямих методів фінансування відносять формування сприятливого інноваційного та інвестиційного клімату шляхом створення та сприяння центрам розробки інноваційних рішень (НДІ, ВНЗ, бізнес-інкубатори тощо), інвестицій в інфраструктуру, науку та освіту, сприятливе інвестиційне та податкове законодавство. Іноді до непрямого фінансування відносять придбання у обладнання у розстрочку, лізингові операції, придбання ліцензій тощо.

Висновки: Здійснивши короткий огляд факторів, які визначають ефективність інноваційно-інвестиційної діяльності, виокремимо наступні вкрай важливі умови, які мають бути дотримані державою та суб'єктами господарювання:

- повномасштабна державна підтримка, яка виявляється у формуванні сприятливого правового та податкового поля, розвитку інноваційної інфраструктури, виділенню грантів та реалізації спеціальних програм, активному стимулюванні та пропагуванні інноваційних підходів в бізнесі;

- розширення джерел та спрощення доступу до капітальних інвестицій: раціоналізація використання власних коштів, залучення інвестиційних ресурсів на фондовому ринку шляхом емісії акцій, розміщення облігацій, впровадженням венчурних фондів та проектного кредитування, ефективне використання заощаджень населення та прямих інвестицій;

- орієнтація на кінцевий результат: комерціалізація результатів НТП і наукових досліджень у виробництві і соціальній сфері з метою досягнення певного соціально-економічного ефекту, прогресивних міжгалузевих структурних зрушень, здійснення якісних змін у стані продуктивних сил тощо [9].

Проте найважливіше – це усвідомлення необхідності змін та бажання їх здійснювати.

1. Шнипко О.С. Модернізація основного капіталу – основи забезпечення конкурентоспроможності / О.С. Шнипко // Економіка і прогнозування. – 2006. – №1. – С.61–76.

2. Бова Т.В. Державна політика створення сприятливих економічних умов до інвестування в інновації / Т.В. Бова // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – №9. – С.3–7.

3. Великий Ю.В. Стан інноваційної діяльності на промислових підприємствах України / Ю.В. Великий, С.Г. Юрін // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – №3. – С.11–16.

4. Золковер А.О. Роль, місце та фінансові можливості українських банків у фінансуванні довгострокових й інноваційних проектів та у процесах технічного переозброєння / А. О. Золковер // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – №16. – С. 39–42.

5. Корнух О.В. Необхідність розмежування категорій «інновація» та «інновація підприємства» / О.В. Корнух // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 24. – С.31–37.

6. Кам'янська О.В. Управління інвестиційно-інноваційною діяльністю / О.В. Кам'янська, І.А. Коглярова // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – №3. – С.67–71.

7. Макаренко М.В. Формування інноваційної політики на регіональному рівні: стан та проблеми / М.В. Макаренко // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – №7. – С.9–13.

8. Сайфиева С. Финансовые источники воспроизводства основного капитала / С. Сайфиева, Д. Ермилина // Экономист. – 2012. – №11. – С.21–34.

9. Дякова Т.М. Сутність фінансування інноваційного розвитку суб'єктів господарювання / Т.М. Дякова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – №9. – С.95–99.